

НЕЗАЛЕЖНА МЕДІЙНА РАДА

Висновок № 9

щодо випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня 2016 року

м. Київ

«26» вересня 2016 р.

I. Обставини справи

1. До Незалежної медійної ради надійшло звернення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 17/2156 від 22.07.2016) із проханням висловити позицію щодо відповідності / невідповідності змісту передачі «Відкритий мікрофон», яка транслювалася ТОВ «Телерадіокомпанія “АКС”» 25.04.2016 р. О 14:00, вимогам абзацу восьмої частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» та частини першої статті 28 Закону України «Про інформацію».

2. 5 серпня 2016 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на розповсюдження інформації про гіпотетичну причетність представників кримськотатарської меншини до терактів у районах, що межують із тимчасово окупованою територією України, та відповідну загрозу загострення етнічного напруження в Херсонській області.

3. У випуску авторської програми «Відкритий мікрофон», що транслювалася на радіо «АКС» о 14:00 25 квітня 2016 року, ведучий Сергій Осолодкін обговорює тодішні події в Новоолексіївці (декілька вибухів та інцидентів із застосуванням зброї на території Херсонської області). Передача є різновидом авторської програми, що складається з монологу автора на визначену ним актуальну тему, після чого до студії телефонують слухачі й коментують щойно почуте в ефірі.

4. У випуску, що став предметом розгляду, Сергій Осолодкін висуває сім можливих причин вибуху: рука Москви, нещасний випадок, витік газу чи бензину (ці версії автор називає малоімовірними), терористичний акт, зрив сезону відпочинку, внутрішньообласна боротьба та «національно-етнічна». Таку національно-етнічну версію автор мотивує можливою причетністю до вибуху кримських татар; їхні дії з «забезпечення миру» він називає дестабілізуючими. Автор також вважає, що вибух може легітимізувати подібні дії в районах із

виходом до моря, цим натякаючи на можливість захоплення земель представниками кримськотатарського народу. Коментуючи цю версію, автор стверджує (14:15:08): *«Тут я ризикую накликати на власну голову революційно налаштовані маси, які кинуться звинувачувати мене у сепаратизмі або навіть у зрадництві. І все ж таки, це тільки версія»*; (14:15:50) *«І ось саме ці активісти стали ініціаторами кількох дій, які мали шалений розголос і негативні наслідки як для мешканців нашої області, так і України. Я про це неодноразово говорив, неодноразово писав у авторських матеріалах»*.

5. Після озвучення автором усіх версій до студії починають телефонувати слухачі. При цьому одного зі слухачів, який не підтримує національно-етнічної версії вибухів і стверджує, що Сергій Осолодкін постійно педалює цю тему в контексті будь-яких негативних наслідків, ведучий перериває (див. 14:24:11); це єдиний випадок переривання дзвінка під час передачі. Більшість слухачів підтримує національну-етнічну версію; зокрема, з їхніх уст лунають такі фрази:

- *«все версии имеют право на жизнь, кроме руки Москвы, а вот я считаю, что проделки “Правого сектора” и татар, которые на территории этих районов бесчинствуют»* (14:24:51);
- *«Кто правильно понимает ситуации и события, тот однозначно, кто там собрался, кто стоит там возле границы, в этих палаточных городках, тот и замешан в этих событиях... Белыми нитками все шито, все нормальному человеку понятно»* (14:34:03);
- *«Я знала и жила в Старом Крыму, знала татар, когда они возвращались, и знаю всю их историю... Они больше просто зла приносят всегда, это у них, наверное, уже генетически»* (14:56:24).

6. Такі висловлювання супроводжуються реплікою автора (14:42:14): *«Так, як поводять себе наші гості, то можна було б трішки ставитися з більшою повагою до господарів і питати чи хочуть господарі мати все те, що пропонується... Це і нашкодило на одну з семи версій, з якою погодилися слухачі»*.

II. Регулювання

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

2. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

2. Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- закликів до насильницької зміни конституційного ладу України;
- закликів до розв'язування війни, агресивних дій або їх пропаганди;
- трансляції програм або їх відеосюжетів, які можуть завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися;
- здійснення інших вчинків, за якими наступає кримінальна відповідальність.

3. Закон України «Про інформацію»

Стаття 28. Неприпустимість зловживання правом на інформацію

1. Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

4. Кримінальний Кодекс України

Стаття 161. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками

1. Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками —

караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

III. Оцінка дотримання вимог законодавства України

1. У цій справі Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, з-поміж іншого, просить надати висновок щодо відповідності суперечливої радіопередачі вимогам абзацу восьмої частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», що передбачає заборону **транслявати контент, який може завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися.**

Утім, на думку Незалежної медійної ради, логіка законодавця при введенні цієї норми до тексту закону передбачала, що вона слугуватиме обмеженню контенту, здатному однозначно шкідливо впливати на здоров'я дітей, як-от показ насильства, еротики, нецензурної лексики тощо переважно в денний час. За іншого, ширшого тлумачення норми, може виникнути ситуація, за якої **будь-який контент може бути розцінений як такий, що негативно впливає на дітей**, а тому й заборонений на цій підставі. Тому Незалежна медійна рада не вбачає порушень у цій частині звернення.

2. Утім, Відповідно до позиції Незалежної медійної ради, сформульованій у *висновку щодо випуску «Кровавая вольница» серіалу «Легенди карного розшуку»* (№ 1 від 20 січня 2016 року)¹, Незалежна медійна рада у прийнятті власних рішень **не зв'язана винятково текстом скарги заявника й може розглядати справи на предмет відповідності іншим нормам законодавства, на які не міститься посилення у скарзі**. Саме тому доцільним у контексті даної справи буде звернення уваги на норму **абзацу чотирнадцятого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»**, якою передбачається заборона здійснення телерадіоорганізаціями інших вчинків, за якими наступає кримінальна відповідальність — у світлі **статті 161 Кримінального кодексу України**, а також **статті 28 Закону України «Про інформацію»**, на яку покликалися заявники.

3. З одного боку, можна говорити про те, що в цій передачі не було прямих закликів до ворожнечі, які, до прикладу, було чітко вказано Незалежною медійною радою у *висновку щодо трансляції телеканалом «Гамма» передач за участю Петра Симоненка* (№ 7 від 8 червня 2016 року)². Більшість тез подаються ведучим та автором передачі м'яко та неагресивно; крім того, вони часто набувають форми, подібної до оцінних суджень, через вживання зворотів *«це тільки версія»*, *«я так вважаю»* тощо.

Та якщо брати ширшу дефініцію мови ворожнечі, надану в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № 97(20), то до неї відносяться **всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують різноманітні форми ненависті, викликані нетерпимістю, зокрема нетерпимістю, що виявляється у формі дискримінації меншин і ворожого ставлення до них**³.

Так само «Артикль 19» у Кемденських принципах щодо свободи вираження поглядів та рівності також визначає, що забороненою може бути лише мова ненависті, що спричиняє **неминучий ризик дискримінації**, ворожого ставлення чи насильства щодо осіб, які належать до груп, щодо яких спрямована мова ненависті⁴.

¹ <http://medialaw.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/Rishennya-20-01-2016.pdf>

² http://medialaw.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/07-06-IMC_Gamma-Vysnovok7.doc

³ http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_093

⁴ <https://www.article19.org/data/files/pdfs/standards/the-camden-principles-on-freedom-of-expression-and-equality.pdf>

Варто зважити й на позицію Європейського суду з прав людини, висловлену в рішенні у справі *Zana v Turkey*, в якій було відзначено, що слід зважати на контекст ситуації в певному географічному регіоні, в якому було озвучено те чи інше висловлювання⁵.

4. У цій справі значної ваги варто надати саме географічному контексту поширення думок пана Осолодкіна. Так, вони були сказані невдовзі після вибуху на території, яка є прикордонною до окупованого Криму і на якій, отже, існує *підвищений градус напруження серед населення*. Цей градус легко підтримувати, зокрема, через наявність більшої порівняно з іншими регіонами кількості прихильників східного вектору розвитку держави, що підтверджується телефонними дзвінками проросійськи налаштованих слухачів.

Окремо варто звернути увагу на те, що ведучий програми озвучує «національно-етнічну» версію причетності кримських татар до вибуху **останньою** в логічному ряді, після чого легітимізує її через інтерпретацію телефонних дзвінків слухачів радіо «АКС». Так, саме в цьому контексті ведучий називає кримських татар **«гостями»**, які мали б дізнаватися у **«господарів»** про їхні бажання.

5. На думку Незалежної медійної ради, факт найменування представників кримськотатарської спільноти «гостями» є вагомим для кваліфікації діянь ведучого як **мови ворожнечі**. На всіх громадян України поширюється дія Конституції, яка у статтях 21 та 24 закріплює принцип **рівності всіх людей у їхній гідності та правах, а також принцип заборони встановлення привілеїв чи обмежень за ознаками етнічного походження та місця проживання**⁶. Отже, **називання «гостями» будь-яких категорій громадян України, що через окупацію частини території держави не можуть перебувати на рідних для них теренах — і фактично є внутрішньо переміщеними особами, — є виявом дискримінації**.

6. Попри усвідомлення того, що передача транслювалася у прямому ефірі, а тому ведучий не міг оперативно й ефективно припинити протиправні висловлювання з уст тих, хто телефонував, чи модифікувати їх (див. п. 49 рішення Європейського суду з прав людини у справі *Gunduz v Turkey*)⁷, контекст сказаних ним особисто слів дає змогу зрозуміти ставлення автора до «національно-етнічної» версії вибуху як до основної. Саме тому Незалежна медійна рада вважає, **що поширення ворожого ставлення до кримськотатарської національної меншини в цій справі дозволяє говорити про порушення радіоорганізацією та ведучим передачі Сергієм Осолодкіним вимог абзацу чотирнадцятого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» у світлі статті 161 Кримінального кодексу України, а також статті 28 Закону України «Про інформацію» — тобто заборони на розпалювання міжетнічної ворожнечі**.

IV. Оцінка дотримання професійних стандартів діяльності журналіста

⁵ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58115>

⁶ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

⁷ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61522>

1. У контексті цієї справи окремо варто наголосити й на такому стандарті професійної діяльності журналіста, як **достовірність подачі інформації**. Цей стандарт також додатково відбито в пункті «б» частини першої статті 60 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», яка покладає **обов'язок перевірки достовірності отриманої інформації на працівників мовника**⁸. Ця норма, з-поміж іншого, дозволяє говорити про те, що стандарт достовірності подачі інформації є одним із небагатьох стандартів професійної діяльності журналіста, на який мають зважати не лише при виробництві новинних програм, **а й при створенні авторських передач**.

2. У передачі «Відкритий мікрофон», яка є об'єктом розгляду в цій справі, ведучий упродовж ефіру постійно на підтвердження власних слів наводить думки різноманітних людей, яких він не називає. Зокрема, фігурують такі формулювання: *«фахівці-вибухотехніки, з якими я говорив»*, *«експерти переконали»*, *«фахівці радять»* тощо.

3. На думку Незалежної медійної ради, використання таких зворотів дозволяє **маніпулювати слухачами й наводити будь-які версії від анонімних експертів**, які слугуватимуть підтвердженням тез ведучого. Якби стандарт достовірності подачі інформації в ефірі було дотримано, тези пана Осолодкіна виглядали б аргументованими — і після ефіру слухач, який волів би заглибитися в тему і знайти підтвердження вказаним джерелам інформації, міг би їх верифікувати. Натомість при наведеному форматі посилання на неназваних експертів слухач може бути легко введений в оману і стати об'єктом маніпуляцій.

4. З огляду на це, Незалежна медійна рада також доходить висновку, що під час ефіру передачі «Відкритий мікрофон» **не було дотримано стандарту достовірності подачі інформації**.

V. Висновки

Незалежна медійна рада вважає, що у випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня 2016 року порушено вимоги абзацу чотирнадцятого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» у світлі статті 161 Кримінального кодексу України, а також статті 28 Закону України «Про інформацію» **щодо заборони розповсюдження телерадіоорганізаціями мови ворожнечі** (в цій справі — щодо причетності кримських татар до вибухів у Новоолексіївці), **а також не дотримано стандарту достовірності подачі інформації**.

Додаток: Окрема думка членів Незалежної медійної ради Антоніни Черевко та Діани Дуцик у справі щодо випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня 2016 року — **на 2 сторінках**.

⁸ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

Результати голосування: «За» — 13;

«Проти» — ;

«Утримуюсь» — .

Голова Незалежної
медійної ради



Наталія Лигачова

Секретар Незалежної
медійної ради



Ігор Розкладай

Секретар Незалежної
медійної ради



Роман Головенко

**Окрема думка членів Незалежної медійної ради Антоніни Черевко та Діани Дуцик
у справі щодо випуску передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС» від 25 квітня
2016 року**

Загалом підтримуючи відповідний Висновок Незалежної медійної ради, дозволимо собі не погодитися з колегами щодо відсутності в даній справі порушення абзацу восьмого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», що **передбачає заборону транслювати контент, який може завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися.** Зокрема, маємо заперечення щодо наступного аналізу наведеного у Висновку Незалежної медійної ради: *«логіка законодавця при введенні цієї норми до тексту закону передбачала, що вона слугуватиме обмеженню контенту, здатному однозначно шкідливо впливати на здоров'я дітей, як-от показ насильства, еротики, нецензурної лексики тощо переважно в денний час. За іншого, ширшого тлумачення норми, може виникнути ситуація, за якої будь-який контент може бути розцінений як такий, що негативно впливає на дітей, а тому й заборонений на цій підставі».*

Звуження тлумачення даної норми виключно до обмеження показу насильства або ж еротики чи порнографії **значно обмежує наше розуміння того, що саме є фізичним, психічним та моральним розвитком дітей та підлітків, а також вказує на недооцінку здатності молодшої аудиторії до набагато глибшого сприйняття й аналізу контенту,** ніж виключно продукування негативних наслідків від перегляду шкідливої «картинки» на екрані. Саме в дитячому та підлітковому віці формується наше базове уявлення про навколишній світ, про те, що є дружнім, а що загрозовим, розвиваються фобії та насаджуються стереотипи, що згодом впливатимуть на поведінку, реакції та політичні вибір уже дорослої людини. Саме з урахуванням цього в багатьох країнах світу у школах або інших дитячих навчальних закладах запроваджені спеціальні навчальні курси з прав людини.

Декларація ООН з Освіти та навчання прав людини, прийнята 2011 року, зокрема передбачає, що навчання прав людини має сприяти толерантності, недискримінації та рівності⁹. Відповідно до статті 7 цього документа, держави та відповідні державні органи мають позитивні зобов'язання щодо забезпечення освіти з прав людини на всіх рівнях. Життєво необхідно забезпечити такий рівень освіти з прав людини в суспільстві, **що слугував би запобіжником від масового поширення ксенофобських настроїв та пов'язаних із ними порушень прав людини й насильства.** Попереднє сторіччя знало багато випадків, коли відсутність усвідомленої та міцної поваги до рівності й недискримінації призводила до злочинів проти людяності й трагедій світового масштабу: найвідомішим прикладом цього є Голокост, а геноцид боснійських мусульман у Сребрениці вже в 1990-ті доводить, що ми не зробили належних висновків і ксенофобія продовжує становити безпосередню та серйозну загрозу для нашого миру й добробуту. Кримські татари пережили свій геноцид у 1944 році, тож обов'язк української держави та громадянського суспільства включно з медіа — докласти всіх можливих

⁹ Дивіться ст. 4 Декларації тут: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/467/04/PDF/N1146704.pdf>

зусиль, аби подібні злочини й трагедії ніколи більше не повторилися, а громадяни, що належать до будь-яких меншин, не почувалися би людьми «другого класу» в Україні. **Толерантність до ксенофобії, дискримінації та шовінізму має бути нульовою.**

На жаль, ми не спостерігаємо наразі розвиненої системи освіти з прав людини, зокрема й у навчально-виховних закладах для дітей та підлітків, на національному рівні. Жахливий нещодавній випадок із погромами помешкань ромів на півдні країни є тривожною ознакою того, що громадам часто бракує базового розуміння недискримінації та відповідальності, а також доказом того, що таке нерозуміння призводить до випадків дикунського насильства. Така ситуація робить **наймолодшу аудиторію України надзвичайно вразливою для поширення та насадження шкідливих ксенофобських стереотипів та спотворених уявлень про навколишній світ.** Із цього погляду передача, що є предметом даного Висновку, безумовно, має значний потенціал шкідливого впливу на розвиток дітей та підлітків, адже ксенофобські погляди, прищеплені в наймолодшому віці, та спонукання до звинувачення певної етнічної групи у злочині на підставі міфічних доказів та уявлень у перспективі призводить до формування вже дорослого хворого суспільства, здатного сприйняти або й активно підтримати масові порушення прав людини та насильство щодо окремих вразливих груп. Діти, що виховуються на ксенофобському медіапродукті, ніколи не будуть спроможні побудувати безпечну й успішну країну.

Також не вважаємо, що визнання порушення абзацу восьмого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» *в даній справі зроби́ть можливим обмеження будь-якого контенту на цій підставі.* **Ці побоювання ґрунтуються на небезпечному всеосяжному релятивізмі, що унеможливорює природне розрізнення добра і зла, яке насправді є об'єктивно можливим.** Адже простий історико-політичний аналіз показує, що насадження ксенофобських уявлень, які з високою вірогідністю можуть призвести до насильства в майбутньому, аж ніяк не є нешкідливим або ж менш шкідливим для дитячого розвитку, ніж просто показ сцен насильства або порнографії. Суспільство, що має розуміння та повагу до прав людини — це аж ніяк не розмита, а дуже конкретна категорія з чіткими складовими. І побудова такого суспільства починається якраз із відповідного розвитку дітей та підлітків. Очевидним є той факт, що прищеплення негативного, дискримінаційного ставлення до цілих груп громадян матиме в перспективі значно небезпечніші наслідки для розвитку молодшої аудиторії, ніж, наприклад, випадково почута в ефірі нецензурна лексика.

Таким чином, вважаємо, що в даному випадку мало місце порушення абзацу восьмого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» й відповідні державні органи мають докладати **більше зусиль для забезпечення навчання аудиторії прав людини, зокрема й через заохочення створення та поширення медіаконтенту, чутливого до теми рівності, недискримінації, прав і свобод людини.**

Член Незалежної медійної ради

Антоніна Черевко

Член Незалежної медійної ради

Діана Дуцик